

Nicoleta PETUHOV

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti”,
Academia Română, București, România

STRUCTURI STEREOTIPE COMPARATIVE CU ASPECT DEPRECIATIV ÎN ROMÂNĂ ȘI FRANCEZĂ

I. Preambul. Direcții teoretice

Studiul de față își propune o analiză a teoriei structurilor stereotipe și modul în care aceasta poate fi aplicată asupra unităților frazeologice la nivelul limbilor română și franceză.

Teoria prototipului și a stereotipului este dezvoltată de orientările structuraliste ale semanticii lexicale (Georges Kleiber, Michael Posner, Catherine Fuchs etc.), fiind legată ulterior și de teoria vagului/a ambiguului, respectiv a pertinentei (Don Sperber, Deidre Wilson – *Communication and Cognition*, 1986, 1989), trecând astfel în domeniul pragmaticii.

Stereotipiile sunt structuri complexe, care reflectă obișnuințe socioculturale (și lingvistice) specifice unei comunități.

La nivel pragmatic, conversațional, stereotipiile presupun grade diferite de implicare a locutorului în actul său de limbaj. Din acest punct de vedere distingem între: a) structuri golate de conținut, cu rol de suspendare a comunicării (*etc., bla, bla, bla, și alte cele, de-alde alstea, de-astea*, cf. Silvia Krieb-Stoian 2011) și b) structuri care presupun participare afectivă a locutorilor – expresii, locuțiuni, expresii frazeologice stereotipe.

Expresiile stereotipe comparate sau comparative, care constituie obiectul studiului de față, se înscriu în ultima categorie. Acestea sunt expresii idiomatice transparente sau semi-transparente, construite pe baza unei comparații, care în literatura de specialitate au primit, de-a lungul timpului denumiri diverse: *cliché intensif* (Schapira 1999:27), *séquences intensives stéréotypées* (Szende 1999 : 68), *comparaisons hyperboliques* (Tamba-Mecz 1979: 16).

Din definiția clasică și consacrată a expresiilor – îmbinări fixe de cuvinte sub aspect sintactic și semantic [1] -, expresiile stereotipe comparate păstrează doar structura internă fixă, idiomatică, în cazul studiului de față de tipul : *adjectiv* [$\pm$ verb] / *verb* + *ca/comme* + *substantiv* : [*a fi*] *prost ca noaptea*, [*a fi*] *galben ca lămâia*, [*être*] *sale comme un cochon*, [*être*] *noir comme un corbeau*;

a gândi ca o cizmă/ être bête comme ses pieds, a ciuguli ca o păsărică, manger comme un moineau.

În ceea ce privește conținutul semantic, în contribuția de față vom selecta doar acele expresii stereotipe comparate al căror element comparant presupune instaurarea unui grad de intensitate (prin analogie, paralelism, stabilirea unei identități etc.), care vizează două categorii onomasiologice bine delimitate: prima categorie se referă la exprimarea unor calități și defecte, care fac referire cel mai adesea la oameni, la părți ale corpului omenesc, dar și la animale; a doua categorie are în vedere exprimarea sentimentului vorbitorului/actantului față de situația la care este martor sau în care este implicat sau a emoției de care este încercat acesta.

Pornind de la structurile sintactice, vom arăta care sunt câmpurile onomasiologice care sunt actualizate prin acest tip de exprimări stereotipe în limbile română și franceză.

II. Structurile comparative cu adjectiv-centru de grup

II.1. Defecte fizice, naturale sau dobândite

GRAS/ SLAB/ IUTE/ NEGRU/ URÂT/ CHIOR/ SURD/ PUTERNIC / FRUMOS – GROS/ MAIGRE / RAPIDE/ NOIR / LAID / AVEUGLE / FORT / BEAU, BELLE + EC (ca/comme)

un pepene / malul/ porc	un cochon /une maison/une baleine
un țâr	un clou /un hareng /une planche/un moine
fulgerul	comme l'éclair
tăciunele / ca smoala / ca fundul ceaunului /ca pana corbului	le charbon/comme jais/un corbeau
dracul/noaptea	le diable / un crapaud / un pou/ comme les sept péchés capitaux
un liliac	une taupe
-	un pot

Româna posedă o structură achivalentă cu *sourd comme un pot*, fără însă a recurge la un comparativ: *a fi surd toacă* înseamnă *a fi complet surd*, la fel cum în franceză *sourd comme un pot* are sensul de a fi *complètement sourd*; *extrêmement sourd*.

II.2. Defecte morale : teamă, încăpățănare, prostie, răutate

FRICOS/ ÎNCĂPĂȚÂNAT/ MÂNDRU/ PROST/ RĂU/ RECE -
POLTRON/ TÊTU/ FIER/ BÊTE/ MÉCHANT / FROID + EC (ca/comme)

un iepure	un lièvre
un catâr	une mule
un păun	un paon, un coq
noaptea/ o cizmă	une oie /ses pieds/ un panier/
dracul	le diable / un âne rouge / la gale
marmura	le marbre

II.3. Condiții sociale: sărăcie, bogăție

SĂRAC/ BOGAT - PAUVRE/ RICHE + EC (ca/comme)

cucul / ca șoarecele în biserică	Job
-	Crésus

Spre deosebire de română, franceza a dezvoltat comparații stereotipe culte, cu termenul comparant preluat din mitologie sau din povestirile biblice, în timp ce româna rămâne la comparațiile animaliere.

I. Structuri comparative cu verb – centru de grup

III.1. Defecte umane: beție, lăcomie, lentoare

A BEA/ A MÂNCA/ A MERGE - BOIRE/MANGER/ ALLER + EC
(ca/comme)

(a suga ca) un burete	une éponge, un trou
un porc/ un popă/ o căpușă/o lăcustă	un cochon/un chancre/un ogre/un roi le matin
un melc / un purice potcovit	un escargot / une tortue

III.2. Defecte umane: faptul de a fi inoportun, de a agasa pe cineva

VORBI/ A SE PRINDE / A SE ȚINE /A STA- PARLER/SE PRENDRE/
SUIVRE + EC (ca/comme)

o moară strică	(jacasser comme) une pie
boala de omul sănătos	la peste
ca dracul de popă/ca gaia-mațul/ca orbul de gard /ca un spin în coasta/ochii cuiva	un caniche (péj.), un chien de poche (péj.)

III.3. Defecte umane: obediența

URMA - SUIVRE + EC (ca/comme)

o oaie	des moutons, son ombre
--------	------------------------

III.4. Defecte umane: violența

A SE BATE - SE BATTRE/ SE DISPUTER + EC (ca/comme)

orbii/chiorii/turcii	des chiffonniers
----------------------	------------------

III.5. Stări afective : frica, ura, mânia, furia

A SE TEME / A SE MÂNCA vs A SE AVEA/ A SE IUȚI/ A ZBIERA / A SE FACE ROȘU [2] - CRAINDRE / VIVRE /ÊTRE MONTÉ/CRIER/ ÊTRE ROUGE + EC (ca/comme)

dracul de tămâie	la peste/le feu
câinii prin gard / șoarecele cu pisica	chien et chat
ardeiul	une soupe au lait
un apucat	un fou/un enragé/un beau diable
sfecla/ focul/ para focului	un coq / un coquelicot / une écrevisse / une pivoine / une tomate / un homard
ceara	

IV. Concluzii

O analiză a tiparelor tipologice întâlnite permite evidențierea câtorva asemănări, dar și a unor diferențe între configurația structurilor stereotipe avute în vedere.

În ambele limbi supuse observației, elementul cu care se realizează comparația este preluat, în majoritatea cazurilor, din domenii comune, prezente în mod curent în viața oamenilor, cum ar fi domeniul vegetal, cel zoologic, cel al obiectelor casnice etc. Ceea ce diferă sunt realitățile în sine: spre exemplu, în cazul domeniului zoologic, româna preferă comparația cu animalele domestice (*porc, câine, pisică* etc.) sau cu cele târătoare (*șarpe, melc*), pe când în franceză, pe lângă acestea, apar animale exotice (*singe*) sau acvatice (*baleine, écrevisse, escargot, hareng, homard*).

De asemenea, diferențe se remarcă și la nivel numeric, numărul comparațiilor realizate în limba franceză fiind apreciabil superior celor din română.

În ceea ce privește semantica elementului de comparat, am înregistrat următoarele date:

- **elemente animale: 14R** (*cadâr, căpușă, câine, corb, cuc, iepure, lăcustă, melc, păun, pisică, porc, purice, șarpe, urs*)/ **22 F** (*âne, baleine, boeuf, chat, chien, cochon, corbeau, coq, écrevisse, escargot, hareng, homard, lièvre, mule, oie, ours, paon, pou, rat, singe, taureau, tortue*)
- **elemente vegetale: 4R** (*ardei, pepene, spin, sfeclă*) / **3 F** (*coquelicot, tomate, pivoine*)
- **obiecte: 9R** (*burete, cizmă, fundul ceaunului, mal, marmura, smoală*) / **11 F** (*charbon, éponge, feu, jais, maison, marbre, moulin, or, panier, peigne, planche*)
- **elemente abstracte: 0 R / 1 F** (*trou*)
- **boli: 1R** (*râia*) / **2 F** (*la gale, la peste*)
- **elemente biblice/religioase/istorice/fantastice: 3R** (*dracul, popa, turcii*) / **9F** (*dieu, les chiffonniers, moine, ogre, roi, les sept péchés capitaux, Job, Cresus*)
- **elemente legate de timp: 1R** (*noaptea*)/ **2 F** (*lundi, dimanche*)

Așadar, comparațiile stereotipe reprezintă o modalitate stilistică de marcare a intensității prin raportare la o calitate/defect sau la o stare afectivă și, prin aceasta pot avea diferite funcții pragmatice sau discursive.

Comparațiile stereotipe reprezintă o marcă subiectivă de evaluare pozitivă sau negativă, o judecată de valoare apreciativă sau depreciativă, cu grade diferite de intensitate. Din faptele prezentate, se poate remarca o predispoziție a mentalului colectiv în ambele culturi/limbi pentru exprimarea de defecte și de stări afective negative.

Analiza productivității acestui procedeu la nivelul câmpurilor onomasiologice studiate sugerează că franceza recurge mai des la acest procedeu.

În ceea ce privește comparantul, raportarea se face la realități materiale și valori socioculturale:

- comune (*drac, popă/moine, foc, moară, iepure, porc, câine, pisică, cadâr/măgar, ardei, râie, purice*)
- diferite (*turcii, le roi, les chiffonniers, spin/mac, singe, écrevisse, homard, charbon, jais, cuc, șarpe, Job* etc.).

Studiul comparativ al acestui tip de unități se dovedește util atât pentru cercetările mentalului colectiv - modul în care mentalul colectiv actualizează prin expresii frazeologice, expresii stereotipe etc. realități referitoare la om, la stările sale fizice și afective, la relațiile interumane, cât și pentru procesul de predare și învățare a limbilor străine, cunoscut fiind

faptul că o limbă este cu adevărat cunoscută dacă știm să folosim corect expresiile sale idiomatice.

NOTE:

- [1]. „Une séquence est figée du point de vue syntaxique quand elle refuse toutes les possibilités combinatoires ou transformationnelles qui caractérisent habituellement une suite de ce type” și ”... figée sémantiquement quand le sens est opaque ou non compositionnel, c’est-à-dire quand il ne peut pas être déduit du sens des éléments composants” (Gross, 1996: 154).
- [2]. Despre calitățile, defectele și stările afective exprimate cu ajutorului comparațiilor în care sunt prezente nume de culori am scris într-un număr mai vechi al revistei LCLS, anul V, nr. 1 (7), 2012.

SURSE:

[Dictionnaire français en ligne - langue française - LEXILOGOS](#)

[Dictionnaire Français en ligne - Larousse](#)

[Dico en ligne Le Robert](#)

DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

Mărănduc, Cătălina, *Dicționar de expresii, locuțiuni și sintagme ale limbii române*, București, Editura Corint, 2010.

Negreanu, Aristița, *Dicționar de expresii francez-român*, București, Editura Alfa, 2002.

Rat, Maurice, *Dictionnaire des locutions françaises*, Larousse, 1957.

Rey, Alain, Chantreau, Sophie, *Dictionnaire des expressions et locutions*, Le Robert, 1990.

BIBLIOGRAFIE:

Augusto, Maria Celeste (2005). « *Sourd comme une porte ou sourd comme une caille?* – Une approche contrastive des expressions phraséologiques de type comparatif en portugais et en néerlandais ». *Cahiers de l'Institut de Linguistique de Louvain*, 31. 2-4, p. 275-283.

Gross, G. (1996). *Les expressions figées en français : noms composés et autres locutions*, Paris, Ophrys.

Leroy, S. (2004). « *Sale comme un peigne et méchant comme une teigne* ». In F. Lefeuvre et M. Noailly (eds), *Intensité, comparaison, degré 1*. Rennes : Presses Universitaires de Rennes, 255-268.

Moline, Estelle, Stosic, Dejan (2016). *L'expression de la manière en français*, Paris, Ophrys.

Mounin, Georges (1974). *Dictionnaire de la linguistique*, Paris, PUF.

- Mejri, Salah (1994-2). « Séquences figées et expression de l'intensité. Essais de description sémantique ». *Cahiers de lexicologie*, 65, p. 111-122.
- Schapira, Ch. (1999). *Les stéréotypes en français : proverbes et autres formules*. Paris : Ophrys.
- Schapira, Ch. (2000). « Du prototype au stéréotype et inversement : le cliché *comme* + SN ». *Cahiers de lexicologie*, n° 76, 270.
- Szende, Th. (1999). « A propos des séquences intensives stéréotypées. Plaidoyer pour une description lexicographique ». *Cahiers de lexicologie*, n° 74, 61-77.
- Tamba-Mecz, Irène. (1979). « À propos de la signification des figures de comparaison ». *L'Information Grammaticale*, N. 1, p. 16-20.

STRUCTURES STÉRÉOTYPIQUES COMPARATIVES AVEC ASPECT DÉPRÉCIATIF EN ROUMAIN ET FRANÇAIS

Résumé : Les expressions stéréotypes comparatives représentent une catégorie particulière parmi les unités phraséologiques d'une langue. Dans la linguistique française, elles ont acquis de nombreuses dénominations : cliché intensif (Schapira 1999 : 27), séquences intensives stéréotypées (Szende 1999 : 68) ou comparaisons hyperboliques (Tamba-Mecz 1979 : 16). Dans notre analyse, nous envisageons de présenter deux types de structures syntaxiques, très usuelles dans la langue parlée, surtout dans le registre familier, en français autant qu'en roumain, de type adjectif + ÉC (élément comparant) + élément comparé et verbe + ÉC (élément comparant) + élément comparé qui correspondent au niveau onomasiologique à l'expression des défauts humains et à des états d'esprit.

Mots-clés : *expressions stéréotypes, unités phraséologiques, registre.*

COMPARATIVE STEREOTYPICAL STRUCTURES WITH NEGATIVE CONNOTATIONS IN ROMANIAN AND FRENCH LANGUAGES

Abstract: Comparative stereotypical expressions represent a particular category among the phraseological units of a language. In French linguistics, they have acquired many names: intensive cliché (Schapira 1999: 27), stereotyped intensive sequences (Szende 1999: 68) or hyperbolic comparisons (Tamba-Mecz 1979: 16). In our analysis, we plan to present two types of syntactic structures, very common in spoken language, especially in the colloquial register, in French as well as in Romanian, of the adjective + CE (comparing element) + compared element and verb + CE (comparing element) + compared element type, which correspond at the onomasiological level to the expression of human defects and states of mind.

Keywords: *stereotypical expressions, phraseological units, register.*